

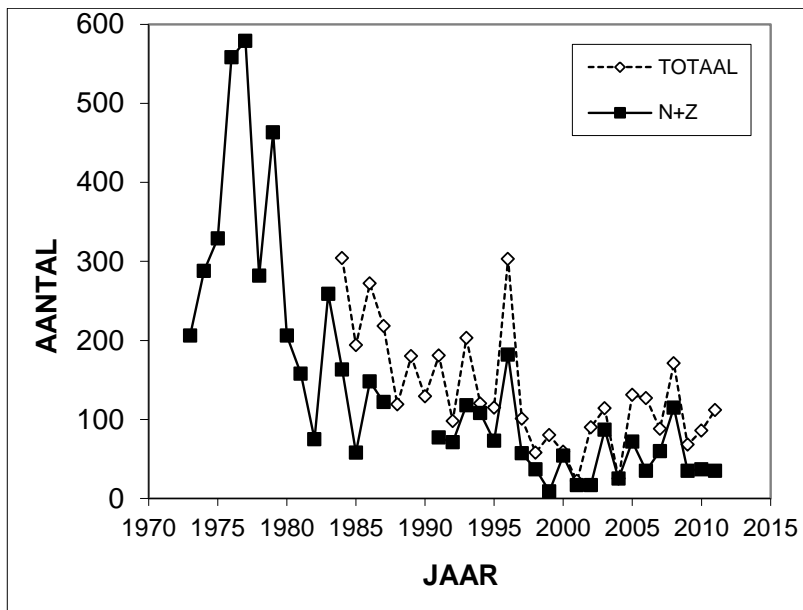
Het voorkomen van de gierzwaluw in de westelijke Eempolders

Een van de moeilijkste soorten om te inventariseren is de gierzwaluw. Ze broeden in bebouwd gebied dat bijna altijd slecht te overzien is. Verder zitten de nesten vaak op moeilijk toegankelijke plaatsen. Bovendien laten ze zich weinig bij het nest zien. De jongen worden maar een klein aantal keren per dag gevoerd met ballen die grote aantallen insecten bevatten. Het in- en uitvliegen gaat heel snel, als je even niet oplet heb je ze gemist. Algemeen bestaat het beeld dat de gierzwaluw achteruit gaat, maar door de genoemde problemen is het niet mogelijk om dat hard te maken. Ook het tellen van rondvliegende gierzwaluwen in de omgeving van het nest schijnt geen betrouwbare resultaten op te leveren.

Een alternatieve methode om de ontwikkeling van het aantal gierzwaluwen te monitoren is ze regelmatig en systematisch te tellen bij het foerageren. Bij de Eempoldertellingen tellen we elke veertien dagen alle vogels, dus ook de gierzwaluwen. Onze tellingen zijn dus zeer geschikt voor deze methode. Een extra voordeel is dat in de westelijke Eempolders geen gierzwaluwen broeden. Dat betekent dat we geen last hebben van schommelingen in de aantallen lokale vogels. Door het grote aantal tellingen zijn toevallige effecten van het weer en telomstandigheden ook niet van belang.

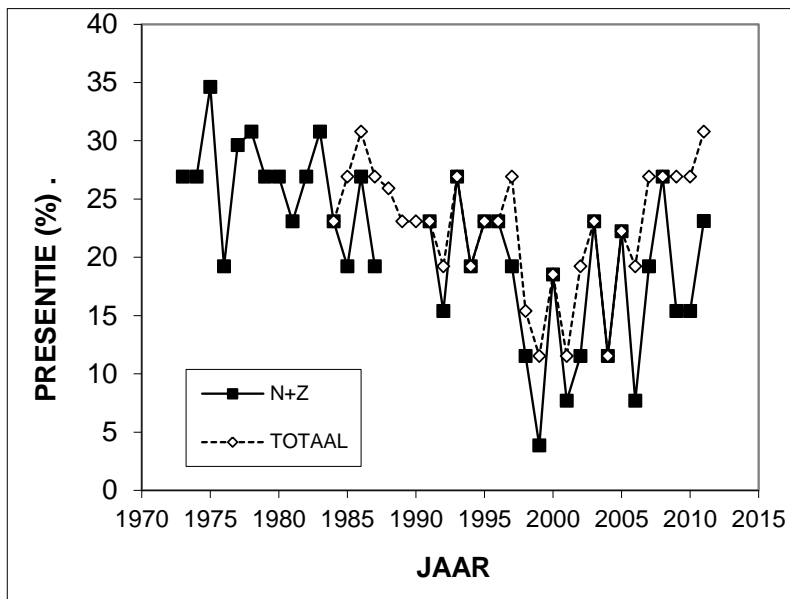
Gierzwaluwen foerageren vaak op grote afstand van hun nest. Dat is mogelijk omdat ze per bezoek aan de jongen relatief veel voedsel aanvoeren. De tijd die nodig is om een lading naar het nest te brengen bestaat uit de vliegtijd (heen en terug) naar het foerageergebied en de tijd die nodig is om voldoende insecten te vangen. Doordat de laatste tijd bij een grote lading insecten relatief lang is kan het voordeliger zijn om wat verder te vliegen als daardoor sneller een lading insecten verzameld kan worden. Het schijnt dat vooral bij wat slechter weer gierzwaluwen tot op tientallen kilometers van hun nest kunnen foerageren. Dat betekent dat de vogels die wij in de Eempolders zien niet alleen uit Baarn of Eemnes kunnen komen, maar ook uit het Gooi en Amersfoort of zelfs Utrecht en Amsterdam. De waargenomen aantallen hangen daardoor niet erg af van plaatselijke omstandigheden maar geven een beeld van een veel groter gebied.

In figuur 1 zien we het totale aantal getelde gierzwaluwen per jaar. In deze grafiek geeft de getrokken lijn de resultaten voor de oorspronkelijke telgebieden: de Noordpolder te Veld en de Maatpolder (Noord), en de Zuidpolder te Veld (Zuid). Vanaf 1984 is ook de Oostermeent (tegenwoordig op kaarten als De Kampen aangeduid) meegeteld, de stippellijn geeft het totaal inclusief de Oostermeent. We zien dat er tot de eeuwwisseling sprake is van een sterke afname. Vanaf het begin in 1973 gaat deze in het oorspronkelijke telgebied met gemiddeld 8,4% per jaar. Vanaf het jaar 2000 is sprake van een niet significante stijging. De zeer hoge aantallen in de tweede helft van de jaren zeventig worden veroorzaakt door een aantal grote groepen van soms veel meer dan honderd gierzwaluwen. Zulke groepen zijn sindsdien niet meer waargenomen.

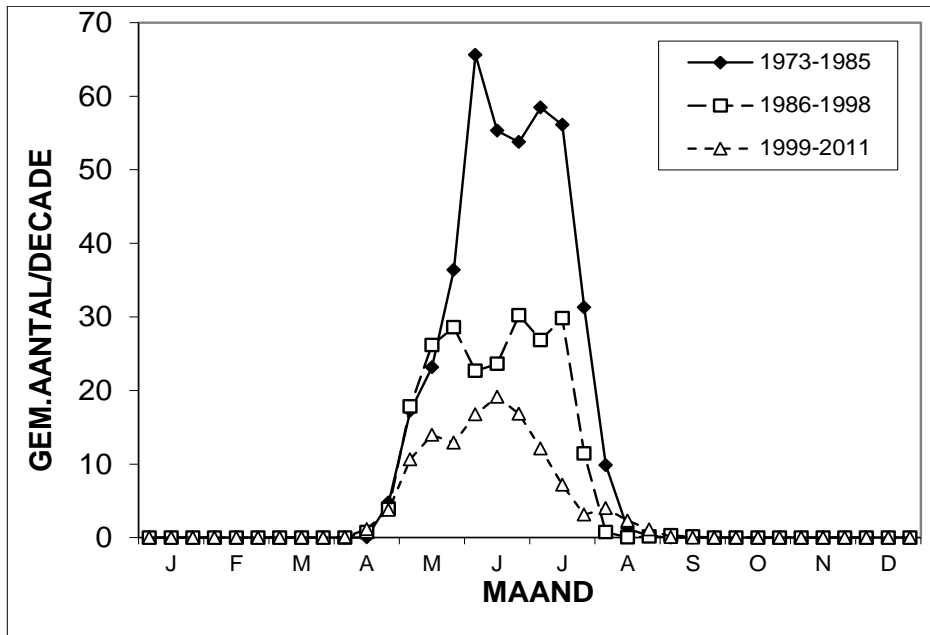
Figuur 1. Totaal aantal getelde gierzwaluwen per jaar. De getrokken lijn geeft de aantallen zonder de Oostermeent, de stippellijn de totale aantallen.

Meestal zien we de grootste aantallen in de Oostermeent. Het oppervlak daarvan is verreweg het kleinste van de drie telgebieden. De dichtheid is daar dus het hoogst. Dit moet samenhangen met de nabijheid van het Eemmeer. Vaak zien we gierzwaluwen daar jagen boven de rietkraag, waar waarschijnlijk erg veel insecten voorkomen. In de meeste jaren zijn de aantallen in Noord hoger dan in Zuid.

Figuur 2. Presentie van de gierzwaluw per jaar. De getrokken lijn geeft de presentie zonder de Oostermeent, de stippellijn de totale presentie.

De presentie (het aantal tellingen waarbij gierzwaluwen geteld werden gedeeld door het totale aantal tellingen) geeft in grote lijnen hetzelfde beeld als de aantallen. Er is een duidelijk minimum rond het jaar 2000. In het oude telgebied, dus zonder de Oostermeent, is de presentie lager dan in de jaren zeventig. Omdat de gierzwaluw maar kort in Nederland aanwezig is kan de presentie nauwelijks boven de 30% komen.

Figuur 3. Gemiddeld aantal Gierzwaluwen per telling voor drie periodes van dertien jaar.

Figuur 3 toont de verdeling over het jaar. Eind april komen de eerste gierzwaluwen aan en na begin augustus zijn de aantallen te verwaarlozen. Bij de aankomst liggen de lijnen ongeveer hetzelfde. Mogelijk wordt hier het effect van de lagere aantallen gecompenseerd door een vroegere aankomst door klimaatveranderingen. Aan het eind lijkt met name bij de laatste periode van dertien jaar sprake van een verschuiving naar voren, dus een eerder vertrek. Terwijl in de eerste twee periodes de aantallen na half juli sterk gaan dalen begint de afname in de laatste periode al na half juni.

Mogen wij nu uit deze resultaten concluderen dat de stand van de gierzwaluw in de omgeving van de Eempolders sinds de jaren zeventig met ruim 80% is afgenomen? Helaas voor de methode (en misschien wel gelukkig voor de gierzwaluwen) ligt het niet zo eenvoudig. De afname kan ook komen doordat de Eempolders minder aantrekkelijk zijn geworden als foerageergebied. Tellingen van vliegende insecten ontbreken in de Eempolders en verre omgeving. We weten wel dat de boerenzwaluw en de huiszwaluw sinds het begin van de tellingen zijn toegenomen. Deze soorten eten ook vliegende insecten. Die toename is pas op gang gekomen toen rond 1990 door het bouwen van boerderijen in de polder de broedgelegenheid toenam, maar het lijkt niet waarschijnlijk dat de aantallen waren gaan groeien als er weinig voedsel was geweest. Het blijft natuurlijk ook mogelijk dat ergens anders veel betere omstandigheden zijn ontstaan zodat de gierzwaluwen tegenwoordig daar jagen.

Het is ook bekend dat bij een afnemende populatie de minst geschikte gebieden het eerst verlaten worden. Als de Eempolders zo'n minder geschikt gebied zijn kan de afname in de omgeving dus veel kleiner zijn dan 80%. Alles bij elkaar is het niet zeker dat de gierzwaluw in onze omgeving sinds de jaren zeventig sterk is afgenomen, maar het lijkt toch wel erg waarschijnlijk. Met deze methode zijn betere conclusies alleen mogelijk als vergelijkbare gegevens van een flink aantal andere gebieden beschikbaar zouden zijn.

Referenties

Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J., 2001. Algemene en schaarse Vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht

| Jonkers, D.A., Kole, R.A. & Taapken, J, (red.) 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. VWG het Gooi en Omstreken, Hilversum